

Krigsartikler og rytterordinanser

Det kongelige Garnisonsbiblioteks Reglementssamling

af major Knud Rasmussen

Det Kongelige Garnisonsbibliotek (KGB) ejer en meget stor samling af gamle reglementer, håndbøger og krigsartikler - ca. 20.000 bind, der for nogles vedkommende kan føres helt tilbage til 1600-tallet. Disse reglementer skønnes at have rige anvendelsesmuligheder som kilde til historieforskning. Ikke blot den rent militærhistoriske, men historieforskning i bred almindelighed, da de gamle reglementer og krigsartikler ofte afspejler upåagtede sider af datidens samfundsstruktur og tænkemåder.

Historiske forudsætninger - KGB's historie

Ved kgl. resolution af 14. oktober 1785 oprettedes Det Kongelige Militaire Selskab samt dets bibliotek. Begge dele fik til huse i det gamle kanonstøberi "Giethuset", der lå på Kongens Nytorv, hvor nu det Kgl. Teater ligger. Det Militære Selskab, der var et barn af oplysningstiden, som kronprinsen, den senere kong Frederik VI, var eksponent for, var tænkt som opholdssted for officerer i Københavns Garnison. Her kunne de, i stedet for at tilbringe fritiden på værts-huse eller bordeller, som det hed, "finde morsomme forlystelser, der afvekslende med lærerige samtaler og underholdende og videnskabelig læsning tilbød enhver behageligt ophold."

Selskabets bibliotek kaldtes straks fra begyndelsen for Garnisonsbiblioteket; men ved kgl. stadfæstelse af 31. maj 1818 bestemtes det, at bibliotekets navn skulle være "Det Kongelige Garnisonsbibliotek".

Giethuset var bibliotekets hjemsted indtil 1869. På dette tidspunkt blev det besluttet at bygge et nyt kongeligt Teater på Giethusets grund, og biblioteket begyndte som følge heraf en omflakkende tilværelse, der kom til at vare nøjagtigt 100 år.

I denne periode blev biblioteket flyttet adskillige gange mellem forhåndenværende, men som regel uhensigtsmæssige lokaliteter rundt om i København. Ofte havde biblioteket depoter i fugtige kældre eller på tilfældige lofter, og at der ikke skete større tab og skader på de værdifulde samlinger end tilfældet er, må nok betegnes som noget af et under.

Endelig i 1969 kunne biblioteket flytte ind i sine nuværende hensigtsmæssige lokaler i det nyrestaurerede Søndre Magasin i Kastellet.

Reglementsvesenets historie

Hvornår man første gang i Danmark begyndte at udarbejde reglementer til militære formål, fortaber sig i nogen grad i det uvisse; men det er ikke meget galt at hævde, at Christian IV systematisk lod udarbejde reglementer og krigsartikler til hæren og flåden. Han har uden tvivl bl.a. ladet sig inspirere af den nederlandske krigskunst og dens mestre som prins Morits af Oranien og Maurice de Saxe.

Således udgav Christian IV bl.a. følgende to reglementer (krigsordinanser): krigsordinans af 12. april 1621, der anviser opstillinger af den nationale militi i bataljonsopstillinger, og rytterordinans af 24. maj 1625, der anviser opstillingen af det nationale rytteri til slag, samt hvordan dets inddeling skulle være under march. Førstnævnte anses for det første danske militære reglement, om end forfattet på tysk. Disse reglementer findes ikke på KGB, men på Rigsarkivet.

Christian IV's reglementer og krigsartikler er spændende læsning. Eksempelvis giver et udsnit af hans søkrigsartikler af 8/5 1625 et vist indblik i livet ombord på kongens skibe. Forsømmelse af søndags- og onsdagsprædiken eller morgen- og aftenbøn blev ved gentagelse straffet til masten (d.v.s. bundet) i jern på vand og brød et eller flere døgn. Samme straf tildeltes ved banden og sværgeren om bord. Det var også forbudt at fløjte om bord. De mange retsregler skulle overholdes nøjagtigt, og overtrædelse straffedes hårdt med et eller flere døgn på vand og brød, kølhaling, tamp eller afhugning af hånd. Ved drab blev drabsmanden bundet til liget "og tillige med dette kastet overbord."

Der var naturligvis også et afsnit i krigsartiklerne "om spisningen". Spar-sommelighed var et nøgleord i den forbindelse, da mangel på forsyninger kunne være skæbnesvanger for skib og mandskab. Maden skulle tilberedes renligt og godt og være af bedste slags. Kvartermestrene skulle sørge for, at mandskabet holdt bordskik og ikke spildte noget. Der var tre daglige måltider, og ingen måtte tage mere, end han kunne spise. Hvert måltid begyndte med bøn. Hver 30 mænd havde krav på en tønne øl daglig, så længe forråd havdes, ellers måtte de finde sig i reduceret ration. Brændevin og andre drikkevarer måtte ikke uden særlig

Leonhard Fronsperger,

Von Kayserl. Kriegsriechten,

Malefiz Ordnung und Regiment:

Frankfurt a. M. 1564.

Von Kayserlichen Kriegsrechten, malefiz Ordnung und Regiment, 1564, af Leonhard Fronsberger, trykt i Frankfurt am Main.

tilladelse forefindes om bord.

Pladsproblemer var altid påtrængende om bord på orlogsskibe. Alle måtte lade sig nøje med den plads, der blev ham anvist. Fruentimmere, hjælpere og andre var forment adgang.

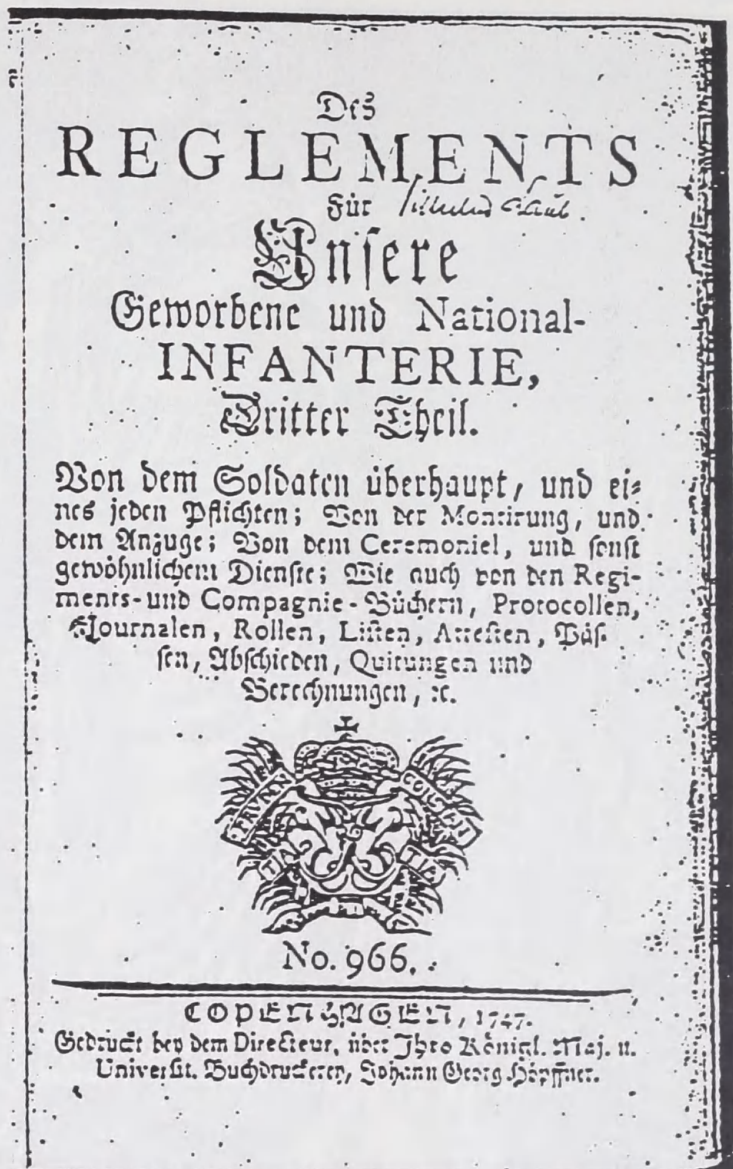
Krigsartiklerne skulle oplæses for mandskabet ved begyndelsen af hvert togt, "så snart skibet var vel under sejl", hvorefter hele besætningen skulle sværge troskabsed til kong Chr. IV. Oplæsningerne skulle gentages den første søgne-mandag i hver eller hveranden måned efter behov.

På det land-militære område kan det tænkes, at den tids konger har ejet og ladet

sig inspirere af tidligere tiders "reglementsskribenter". Som eksempel herpå kan nævnes en af de mest sjældne, landsknægtfører Leonhard Fronsbergers *Von Kayserlichen Kriegsrechten, malefiz Ordnung und Regiment*, trykt i Frankfurt a.M. 1564. Sin store erfaring som militærfører og retskyndig nedfældede han i en række "krigsbøger", som må siges at være forløberen for vore dages reglementer. Disse var *Fünf Bücher von Kriegsregiment und Ordnung*, der alle udkom i Frankfurt a.M. i årene 1555-1566.

Det er allesammen store, fornemt illustrerede feltreglementer med en række meget smukke træsnit og kobberstik af bl.a. den schweiziske tegner og radéer Jost Amman (1539-1591). Det foreliggende værk er en blanding af feltreglement, taktiske anvisninger for de forskellige befalingsmandsgrader og de militære straffe- og retsplejeregler.

Et særlig sæt tjenestebestemmelser gælder *Der Hurnweybel* (skøgeunderofficeren og samtidig trosføreren) og *Die Huren* (feltskøgerne). Reglementet, der er affattet på Luthertidens tysk, omhandler bl.a. de ekstra pligter, som er pålagt disse kvinder. Bl.a. var de forpligtede til, "når skyts er sunket i eller når veje skal

udbedres, da bliver de bedt om dette, og ingen kan nægte det uden alvorlig straf af skøgeunderofficeren, som har ret til at tugte dem med sin stok. Gør han ikke dette, vil der blive for mange dovne tøjter, der ikke vil rette sig efter deres herrer", som reglementet meddeler på sit farverige sprog.

Fronsbergers krigsbøger, der sikkert har kostet en formue, blev anskaffet og læst af datidens europæiske fyrster og har utvivlsomt dannet skole og den organisatoriske baggrund for flere europæiske hæres opstilling af hvervede, senere nationale styrker til lands. Dette gælder også Frederik II's og Christian IV's hære.

De følgende århundreder gav en meget stor udvikling i reglementernes antal som følge af de væbnede styrkers udvikling og virkemåde både med hensyn til operationer, logistik og overlevelsesforanstaltninger. Hovedparten af reglementssamlingen er fra det nittende og det tyvende århundrede.

Et alvorligt afbræk for reglementsvesenet var besættelsen 1940-45. De tyske besættelsesstyrker efterlod i maj 1945 den danske hær ribbet for alt. De dengang gældende bjerge af reglementer, som dækkede 1920'erne og 30'erne m.h.t. materiel og våben kunne skrottes eller afleveres til Hærens arkiv. Ingen af de tidligere normerede våben eksisterede længere. Alt blev nu bygget op med britisk og svensk materiel med deraf følgende udenlandske reglementer og betjeningsforskrifter.

I tiden 1945-46 sad mange befalingsmænd rundt på kvartererne og oversatte på livet løs de reglementer, der skulle udgives i dagen efter, og resultaterne blev møjsommeligt duplikeret.

I 1947 beordredes oberstløjtnant J.G.H. Holnæs af Generalkommandoen som formand for en kommission, der skulle udarbejde en ny *Lærebog for Hærens Menige*. Dette blev begyndelsen til et bredt anlagt kommissionsarbejde, der resulterede i, at man gik i gang med andre, i opbygningsfasen nødvendige reglementer og lærebøger.

I de første år var det primært "Skydeskolen for Håndvåben", i dag Hærens Kampskole, der stod for udarbejdelsen af en lang række reglementer for fodfolket, Artilleriskolen for artilleriet, Ingeniørskolen for ingeniørtropperne, mens de øvrige våbenarters og korps' reglementer og håndbøger udarbejdedes ved de respektive generalinspektørers foranstaltning.

Allerede da var der tanker fremme om et værnssfælles "Forsvarets reglementsforlag", men først i 1954 oprettedes for hærens vedkommende direkte under Hærkommandoen "Hærens Bogforlag", der herefter skulle stå for trykning, udgivelse, fordeling og erstatning af reglementer.

I 1964 blev oberstløjtnant V.K. Sørensen ansat i Hærstaben og pålagt bl.a. at

fremstille forslag til en rationalisering af Hærens reglementsarbejde. Det udmøntedes efterhånden i oprettelsen af "Hærens Reglementsforvaltning" 1. juni 1967.

Hærens Reglementsforvaltning har tegnet sig for en omfattende, fornem produktion af militære reglementer gennem de sidste 26 år, bl.a. "Hærens Publikationssystem", hvori en egentlig "policy" for hærens reglementer er formuleret.

Nuværende forhold - Reglementssamlingen generelt

Reglementssamlingen omfatter ca 20.000 enheder og er delt i to dele: (1) de gældende reglementer og (2) de ikke længere gældende reglementer.

Førstnævnte del hidrører dels fra Forsvarskommandoen (værnsfælles reglementer) og dels fra Hærens Reglementsforvaltning. I begge tilfælde er de registrerede i diverse publikationsfortegnelser, og rettelsesblade tilgår løbende fra nævnte myndigheder.

Et nyt reglement tilgår i to eksemplarer, idet det ene forbliver urettet på hyl- den i modsætning til det andet eksemplar, der bliver rettet og fremtræder på hyl- den som "up to date" rettet publikation, der kan udlånes. Førstnævnte lånes nor- malt ikke ud, men fremtræder til forskningsbrug, som det originale eksemplar.

Hovedparten af de gældende reglementer er klassificerede *Til tjenestebrug* og kan derfor kun udlånes til personer, der er godkendt til denne klassifikation, nor- malt militært personel.

Efterhånden som et reglement udgår af forsvarets eller hærens gældende reglementsbestand, er det KGB-opgave at lade det indgå i samlingen af ikke længere gældende reglementer, herefter benævnt "Reglementssamlingen". Den- ne, der er langt den største, mindst 95% af det samlede antal, kan for enkelte reglementstyper, som nævnt, føres tilbage til begyndelsen af 1600-tallet.

I Reglementssamlingen indgår en mindre militær-musiksamling. Den består af en ældre, ret sjælden nodesamling samt et beskedent antal, ca. 100, grammo- fonplader, lyd- og/eller kassettebånd med dansk og udenlandsk militærmusik. Denne samling indgår i afdøde oberstløjtnant A.V. Arendrups arkiv, der bl.a. inde- holder en række inspirerende foredrag om dansk militærmusik gennem tiderne.

Reglementssamlingens bestanddele

Det ville være rimeligt at foretage en grov inddeling af samlingen i følgende tre hovedgrupper: Reglementer, Tjenestebestemmelser, herunder love og krigs- artikler samt Håndbøger.

Ved et *reglement* forstås beskrivelse af konkrete handlinger udført af enkelt- mand eller enheder i forbindelse med militær virksomhed i felten.

"... og d'Herrer Officerer tilholdes og fremdees at holde sig Reglementet efterrettelig, the Viønskeei, at Quaklerei og u-militair Tænke-maade skulde indsnige sig!"
Afen kgl. parolbefaling 1830.

Reglementet er normalt knyttet til den enkelte våbenart, f.eks. infanteri, rytteri, artilleri og ingeniørtropper og deres virksomhed under de forskellige kampformer. Den mest grundlæggende reglementstype er betjeningsforskrifter for håndvåben, f.eks. reglement for gevær.

Ved *tjenestebestemmelser*, herunder krigsartikler / militære straffelove o.l., forstås generelle retningslinier for, hvordan man skal optræde under bestemte forhold, og de straffe, der pålægges i tilfælde af, at man undlader at følge disse retningslinier.

Ved *håndbøger* forstås beskrivelse og oplysning om et helt fagområde, f.eks. brobygning, lejrslagning o.l. De fleste og ældste håndbøger i KGB's samling er en blanding af feltreglement, taktiske anvisninger for de forskellige våbenarter, tjenestebestemmelser for de forskellige befalingsmandsgrader, den militære straffe- og retsplejelov m.v.

Reglementssamlingens placering og registrering

Reglementssamlingen er for ca. 95% vedkommende placeret samlet i to sammenhængende lokaler på bibliotekets 3. etage. De resterende 5% er placeret enten i KGB's specialsamling, et specielt tyveri- og opbevaringssikret lokale på anden etage samme sted eller i andre af KGB's særlige samlinger, f.eks. i artilleriets og ingeniørkorpsets samlinger.

I specialsamlingen er værkerne anbragt på hylder, mens de øvrige regle-

menter/håndbøger o.l. er anbragt i ensartede, hensigtsmæssige og solide papkasser.

Specialsamlingens værker er registreret i KGB's almindelige katalog, mens de resterende, altså godt 95%, er registreret i en særlig registrant, benævnt registrant 47 og hovedindelt i seks hovedgrupper I-VI.

KGB's reglementssamling er ikke komplet. En del af de manglende reglementer findes på Rigsarkivet, i Tøjhusmuseets bibliotek og enkelte formentlig på Det kongelige Bibliotek.

Ved overgangen til online registrering 1. 4.1992 blev det besluttet, at inddatering af bøger, herunder reglementer, skulle finde sted i forbindelse med udlån. I forvejen er alle nytilgåede bøger til KGB fra foråret 1991 inddateret. De udlånte bøger inddateres kontinuerligt til DANBIB. For tiden er godt 30.000 af KGB's bøger inddateret. Reglementer inddateres ikke til DANBIB.

Målgruppe og formidling

KGB's interessante reglementssamling fører en noget tilbagetrukket og upåagtet tilværelse. Dette skyldes, at den ikke er tilstrækkelig tilgængelig.

Der er ingen tvivl om, at samlingens målgruppe er begrænset. Hovedparten vil formentlig være at finde inden for forsvarets egne rækker, først og fremmest krigshistoriestuderende ved Forsvarsakademiet, Hærens Officersskole og tilsvarende undervisningsinstitutioner i de skandinaviske lande. Dertil kommer historieforskere og -studerende ved universiteter og højere læreanstalter.

Jeg har her forsøgt at beskrive KGB's, efter min mening, meget spændende samling af udgåede reglementer, håndbøger, krigsartikler o.l. - Selvom samlingen ikke er ukendt, er den ufortjent upåagtet. Dette bør der gøres noget ved!

Litteratur

Andersen, Jens Karl Kirchmeier: Christian IV som taktiker. i: *Våbenhistoriske Aarbøger* 1988.

Askgaard, Finn: *Christian IV. Rigets Væbnede Arm*. Tøjhusmuseet 1988.

Fronsberger, Leonhard: *Von Kayserlichen*

Kriegsrechten Malefiz Ordnung und Regiment. Frankfurt am Main 1564.

Hedegaard, E.O.A.: Hærens Reglementsforvaltning i 25 år. i: *Officeren* Maj 1992.

Ibh, C.L.E.N.: *Folk og Forsvar*. Det Kongelige Garnisonsbibliotek. Maj 1993.